

УДК 349.6

DOI <https://doi.org/10.32836/2521-6473.2020-2.19>

В. В. Шеховцов, кандидат юридичних наук,
доцент, доцент кафедри екологічного права Національного
юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ЕКОНОМІКО-ПРАВОВИЙ СКЛАДНИК МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФАУНІСТИЧНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Статтю присвячено розгляду економіко-правового складника як важливого елементу механізму забезпечення ефективності фауністичного законодавства. Розкрито зміст понять «ефективне фауністичне законодавство» та «ефективність фауністичного законодавства». Визначено перелік умов, які є необхідними для забезпечення ефективності фауністичного законодавства, а саме: відповідність змісту правових норм сучасним умовам суспільного життя, якість нормотворчої діяльності, узгодженість правових норм, рівень урегульованості відносин у галузі охорони, використання і відтворення об'єктів тваринного світу, а також урахування суспільної думки в законотворчому процесі. Наведено характеристику та значення кожної з представлених умов.

Досліджено забезпечення ефективності фауністичного законодавства через економіко-правову призму, розглянуто вплив цієї категорії через базисні інститути (природокористування загалом та використання об'єктів тваринного світу і водних живих ресурсів зокрема) та природоохорону. Виявлено недоліки законодавства, що знижують рівень його ефективності, а також запропоновано шляхи їх усунення. Розглянуто значення еколого-економічного регулювання фаунокористування, насамперед за допомогою застосування еколого-економічних інструментів і засобів, використання яких засноване на принципах синергетичності, результативності, комплексності, цілеспрямованості, збалансованості, адаптивності та інших. Що своєю чергою сприяє збереженню рівноваги між розвитком суспільства і використанням тваринних та водних живих ресурсів.

У роботі наведено актуальні економічні механізми природокористування, серед яких окремо наголошено на платі за фаунокористування. Особлива увага приділяється вивченню ставок за спеціальне використання об'єктів дикої природи (ліцензійні збори, а також за видачу посвідчень мисливців та щорічних контрольних карток обліку порушень дичини та полювання), а також неправомірному використанню фінансових ресурсів, отриманих від екологічних податків та платежів. Пояснюється необхідність доповнення фауністичного законодавства спеціалізованою нормою стимулювання системи охорони та використання об'єктів дикої природи.

Ключові слова: ефективність законодавства, якість законодавства, фауністичне право, механізм забезпечення ефективності, проблеми фауністичного права, еколого-економічне регулювання, стимулювання природокористувачів.

V. V. Shekhovtsov. Economic and legal component of the mechanism of ensuring the effectiveness of faunistic legislation

The article is devoted to the consideration of the economic and legal component as an important element of the mechanism for ensuring the effectiveness of faunistic legislation. The contents of the concepts of "effective faunistic legislation" and "effectiveness of faunistic legislation" are disclosed. The list of conditions necessary to ensure the effectiveness of faunistic legislation is defined, namely: compliance of the content of legal norms with modern conditions of public life, quality of rulemaking, consistency of legal norms, level of regulation of relations in the field of protection, use and reproduction of objects of the animal world, as well as public opinion in the legislative process. The characteristic and significance of each of the presented conditions is given.

Investigations of the effectiveness of faunistic legislation through an economic and legal prism were examined, and the influence of this category through basic institutions of nature management (in general, and the use of wildlife and water living resources in particular) and nature conservation were examined. Deficiencies of the legislation are revealed, reduce the level of its effectiveness, and also ways of their elimination are offered. The importance of ecological and economic regulation of faunal corythology is considered, primarily through the use of environmental and economic instruments and tools, the use of which is based on the principles of synergy, effectiveness, comprehensiveness, focus, balance, adaptability, etc. Which, in turn, helps maintain a balance between the development of society and the use of animals and aquatic living resources.

The article presents current economic mechanisms of nature management, among which the emphasis is on the fee for fauna use. It is noted that the balance of economic and environmental interests in society and the stability of the economy depend on the effectiveness of the implementation of the principle of payment. In addition, the main tasks of the fee for the use of wildlife and aquatic living resources are identified. Identified problem of misuse of fees and charges for the use of wildlife and aquatic living resources. Particular attention is devoted to the study of rates for the special use of wildlife objects (license fees, as well as for the issuance of hunter certificates and annual control cards for recording game and hunting violations), as well as misuse of financial resources received from environmental taxes and payments. The necessity of supplementing faunistic legislation with a specialized norm for stimulating the system of protection and use of wildlife objects is explained.

Key words: efficiency of legislation, quality of legislation, faunistic law, mechanism for ensuring efficiency, problems of faunistic law, environmental and economic regulation, stimulation of nature users.

© **В. В. Шеховцов, 2020**

Постановка проблеми. У світлі глибинних, широкомасштабних і різноспрямованих реформ, що проводяться сьогодні у світі, важливою складовою частиною яких стала оптимізація правового регулювання суспільних відносин у сфері охорони, раціонального використання і відтворення тваринного світу, особливого значення набуває еколого-економічний аспект ефективності регулювання такої діяльності.

Подальший успішний розвиток фауністичних правовідносин можливий лише на основі підтримання певного рівня їх упорядкованості, забезпечення максимально можливої стабільності і стійкості, тобто створення умов для нормального функціонування усіх системних елементів, що не в останню чергу забезпечується різного роду економічними механізмами.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Окремі аспекти проблематики ефективності законодавства досліджували такі вітчизняні та зарубіжні науковці, як В.Б. Авер'янов, Ф.Н. Фаткулін, Н.М. Нікітінський, Ю.І. Матвєєва, Г.В. Тимченко, Л.В. Гапоненко, Н.А. Дубіна, О.В. Турута та інші. У той же час про ефективність власне економічного складника зазначається у працях таких вчених, як Р. Коуз, Д. Етвела, М. Мілгейт, П. Ньюман, Н.М. Оніщенко, Ю.Г. Лисенко, В.В. Костицький, О.О. Харіна та інші.

Втім, незважаючи на охоплення цими дослідженнями широкого законодавчого поля, дослідження економіко-правового складника механізму забезпечення фауністичного законодавства в Україні на цей час здійснено не було, що також додає актуальності цьому науковому дослідженню.

Метою статті є розкриття змісту поняття ефективності фауністичного законодавства та докладний розгляд його економіко-правового складника. Водночас головними завданнями дослідження є – виявити недоліки законодавства, що знижують рівень його ефективності, а також запропонувати шляхи їх усунення.

Виклад основного матеріалу. У тлумачному словнику «ефективний» розглядається як такий, що призводить до потрібних результатів, наслідків, дає найбільший ефект або викликає ефект, тобто результативний, дієвий, здатний створити цей результат; своєю чергою «ефективність» – це характеристика якогось-небудь об'єкта (пристрою, процесу, заходу, виду діяльності), що відображає його суспільну користь, продуктивність та інші позитивні якості [1, с. 358].

Як внутрішня властивість норми права ефективність породжується та зумовлюється іншими її властивостями, якостями, її безпосереднім змістом. Оскільки досконалість форми та змісту норми права є необхідною умовою її ефективної дії, можна виявити певні ознаки, властивості норм права, без яких їх дія не може бути ефективною.

Отже, спробуємо сформулювати перелік умов, які є необхідними для забезпечення ефективності фауністичного законодавства.

1. *Відповідність змісту правових норм сучасним умовам суспільного життя.* Це є основоположним фактором у зазначеній сфері, адже в іншому разі може виникнути ситуація, за якої правова норма де-юре є чинною, але де-факто не вчиняє позитивного впливу на суспільні відносини, не забезпечує необхідного результату, тобто є малоефективною або й зовсім неефективною.

2. *Якість нормотворчої діяльності.* Цей фактор тісно пов'язаний із попереднім. Як зазначається: «норми права не можуть здійснювати ефективний вплив на суб'єктів, залишаючись при цьому в незмінному вигляді тривалий час» [5, с. 179]. Властивості, які є складниками якості закону, поділяються на ті, що характеризують закон як джерело права, і ті, що характеризують змістовний аспект якості закону [16, с. 37].

Якість фауністичного законодавства полягає у встановленні відповідності таким основним його ознакам: адекватність відображення та узгодження в законі прав, свобод та інтересів різних суб'єктів права, задіяних у охороні та використанні об'єктів тваринного світу; розподіл прав та обов'язків між різними суб'єктами права; своєчасність закону та відповідність його рівню розвитку загальноекологічних відносин, що склалися в країні; правильно сформульовані мета і завдання закону; ресурсне забезпечення закону, зокрема шляхом формування спеціалізованих фондів; оптимальність рішення, яке покладено в основу нормативно-правового регулювання; дотримання вимог законодавчої техніки під час створення закону тощо.

3. *Рівень врегульованості відносин* у галузі охорони, використання і відтворення об'єктів тваринного світу, ступінь збереження та поліпшення середовища існування диких тварин, а також якість наявних умов для збереження видового і популяційного різноманіття тварин є ще однією невіддільною властивістю, атрибутом ефективного фауністичного законодавства.

4. *Урахування суспільної думки в законотворчому процесі.* Важливим в цьому контексті буде відзначити врахування думки професійних мисливців, риболовів, а також осіб, що ведуть відповідно мисливське господарство чи провадять рибогосподарську діяльність. Це дозволить розкрити ефективність правої норми з погляду її реального практичного застосування.

5. *Узгодженість правових норм, відсутність між ними протиріч та прогалів.* Колізійність – явище, на жаль, часто притаманне усім рівням системи законодавства, в тому числі і фауністичному (дублювання повноважень органів екологічного управління, неоднозначність визначення фауністичних інститутів різними нормами тощо). На низьку ефективність правої норми може впливати декілька факторів, в тому числі, на думку Н.А. Дубіни та О.В. Турути, протиріччя новоприйнятої норми права з уже діючою, а також між процесуальними нормами, котрі наділені різною або однаковою юридичною силою» [4, с. 24]. Подолання цього явища є константною задачею, яка повсякчас проявляється у зв'язку з динамізмом нормотворчих процесів,

проте водночас існують і механізми законодавчої техніки, здатні створити гармонійне співвідношення окремих правових норм. У науці неодноразово наголошувалося на нагальності питання здійснення комплексної систематизації екологічного законодавства, що змінюється сьогодні під супроводженням апроксимаційних процесів. В перспективі такі процедури сприятимуть і внутрішній законодавчій гармонізації.

Таким чином, ефективне фауністичне законодавство можна визначити як узгоджену систему якісних законів, за допомогою яких суб'єкти правових відносин у сфері охорони, раціонального використання і відтворення тваринного світу реально можуть задовольняти свої інтереси відповідно до загальних принципів права та правової держави. Відповідно, ефективність фауністичного законодавства – це рівень задоволення інтересів суб'єктів зазначених правових відносин відповідно до загальних принципів права та правової держави.

Співвідношення економічних і правових пріоритетів при цьому не залишаються незмінними. Як відзначають А.І. Сухоруков та Ю.М. Харазішвілі, правові норми, з одного боку, відчувають вплив економіки, зберігають єдність з нею, а з іншого – загальнополітична ситуація може вести до все більшого відносного відокремлення права від економіки, набуття правом все більшої відносної самостійності і зростання його зворотного впливу на економіку [15, с. 13].

Еколого-економічне регулювання має включати в себе весь комплекс заходів, спрямованих на поліпшення фаунокористування та зменшення негативного впливу на представників дикої фауни. Насамперед це стосується використання загальноекономічних важелів. Регулювання повинно бути націлене на захист середовища проживання і раціональне використання об'єктів тваринного світу в тому числі шляхом застосування сучасних методів екологічного менеджменту. Це сприятиме збереженню рівноваги між розвитком суспільства і використанням тваринних та водних живих ресурсів.

Склад еколого-економічних інструментів і засобів визначається з урахуванням цільових орієнтирів екологічної політики та поточного стану економіки. Для визначення комплексу інструментів використовують принципи: «синергетичності, результативності, комплексності, цілеспрямованості, збалансованості, інтегрування, адаптивності, відповідальності, компетентності» [17, с. 19–20]. Думаємо, що в цьому контексті можна також говорити про принципи ефективності, дієвості, соціальності, оперативності, інноваційності, дотримання яких своєю чергою також здатне сприяти збалансованому еколого-економічному розвитку.

Сьогодні у світі існує достатня кількість економічних механізмів природокористування, серед яких: плата за користування ресурсами, плата за негативний вплив на навколишнє середовище, фінансування екологічних програм, страхування, екологічні фонди, продаж права на забруднення, прискорена амортизація, податкові та інші види пільг, заходи відповідальності за порушення природоохоронного законодавства. Характеристику пропонованих механізмів можна зустріти в сучасних економіко-правових дослідженнях [3], проте лише частина з них активно використовується в Україні в рамках фауністичного законодавства. Головне ж місце серед них займають платежі за користування природними ресурсами.

Принцип платності природокористування – порівняно молодий правовий принцип, проте його широке поширення в природно-ресурсних і природоохоронних відносинах дозволяє говорити про велику значущість останнього як для економіки, так і для збереження екологічної рівноваги [14, с. 37]. Як відзначає О.М. Яременко, система ресурсних платежів є складовою частиною податкової системи України. Вони пов'язані з фінансуванням природоохоронної діяльності держави, є самостійним джерелом доходів державного бюджету [18, с. 31]. Із останнім твердженням погодитися звісно ж можна, однак питання, на жаль, залишається в тому, що фінансування природоохоронної діяльності в разі відрізняється від обсягів отриманих цільових зборів, про що згадаємо трохи далі.

Від ефективності реалізації принципу платності залежить баланс економічних і екологічних інтересів у суспільстві, стабільність економіки, яка сьогодні великим чином зумовлена кількістю та якістю природних багатств. Основним механізмом реалізації принципу платності в процесі економічного розвитку є «надійна система реінвестування доходів від використання природних ресурсів у поновлюваний капітал, як природний, так і інші види капіталу» [6, с. 326].

Законодавство про тваринний світ передбачає систему платежів за користування об'єктами тваринного світу та об'єктами водних біологічних ресурсів, що відобразилося в Законі України «Про тваринний світ» закріпленням принципу платності. Платність же використання об'єктів тваринного світу та водних живих ресурсів вирішує три головні завдання: підвищення зацікавленості користувача в ефективному використанні таких ресурсів; матеріальне стимулювання в їх збереженні та відтворенні; акумулювання додаткових коштів на таке відновлення і відтворення.

Характеризуючи економічне значення збору за спеціальне використання об'єктів тваринного світу, слід відзначити, що потребують перегляду ставки за спеціальне використання об'єктів тваринного світу (плата за ліцензії, а також за видачу посвідчень мисливця та щорічних контрольних карток обліку добутої дичини і порушень правил полювання). Перш за все серед позитивних перетворень у частині законодавчої еволюції нормативно-правових актів з визначення вартості ліцензії слід відзначити усунення різного порядку її встановлення для громадян та іноземців. Крім приведення до відповідності галузевих норм, це позитивно впливає й на туристичний потенціал країни та її інвестиційну привабливість.

Водночас під час визначення вартості ліцензій на добування мисливських тварин у мисливських угіддях України існують і певні недоліки. Також відповідно до Наказу Державного комітету лісового господарства України № 493 від 24.11.2005 «Про встановлення вартості ліцензій на добування мисливських тварин», вартість ліцензій на добування лося (найдорожча позиція) становила 150 гривень для громадян України. Своєю чергою за Наказом Державного комітету лісового господарства України № 243 від 28.09.2009 – 500 гривень. Останні зміни відбулися 16.05.2011 з прийняттям Наказу Міністерства аграрної політики та продовольства України № 179, за яким для полювання на лося необхідно отримати ліцензію вартістю 2 000 грн. Таким чином, ми спостерігаємо ситуацію, за якої за шестирічний період – з 2005 по 2011 рік – вартість ліцензій на добування мисливських тварин збільшилась у понад тринадцять разів. За наступні ж дев'ять років вартість ліцензій взагалі не змінювалася.

Як відомо, у грудні 2017 року Міністерство екології та природних ресурсів своїм наказом внесло лося європейського до Червоної книги України. У листопаді 2018 року Окружний адміністративний суд міста Києва визнав нечинним цей наказ Мінекології за позовом фізичної особи, яка вважала, що встановлення лімітів добування мисливських тварин є порушенням його прав та інтересів. У квітні 2019 року Шостий апеляційний адміністративний суд постановив скасувати рішення Окружного адмінсуду та відмовити позивачу в його вимогах у повному обсязі. Однак вищезгаданий Наказ № 179 продовжує діяти в редакції від 16.05.2011 року, і жодні зміни, спрямовані на усунення спірної ситуації, до останнього не вносилися. Наразі для добування лося в мисливських угіддях України встановлено вартість ліцензії у розмірі 2000 грн. Проте, навіть зважаючи на необхідність внесення цієї тварини до Червоної книги України, вартість видобутку до 2017 року залишалася незмінною.

В Україні діяльність із спеціального використання тваринного світу (в тому числі полювання) навряд чи є основним засобом виживання чи отримання прибутку для людини. Натомість воно стало одним із різновидів відпочинку, розваг, задоволення власних спортивних, рекреаційних та інших потреб. Безумовно, це ще раз підтверджує необхідність перегляду та збільшення плати.

Разом з тим також привертає увагу момент суттєвої розбіжності між розміром плати за спеціальне використання диких тварин (крім мисливських тварин, рибних запасів, видів тварин, занесених до Червоної книги України) та добування мисливських тварин у мисливських угіддях України.

За Тимчасовим порядком справляння плати за спеціальне використання диких тварин, затвердженим Постановою КМУ №123 від 25.1996 року (у редакції від 24.12.2019), плата за спеціальне використання білки (1 особина) складає 10 доларів США та сплачується у національній валюті України [10]. У той же час відповідно до Наказу Міністерства аграрної політики та продовольства України № 179 від 16.05.2011 «Про затвердження Вартості ліцензій на добування мисливських тварин у мисливських угіддях України» вартість ліцензій на добування Білки становить 15 гривень [8].

Згідно з п. 4.1. Положення про правила проведення полювань, поводження із зброєю та порядок видачі ліцензій на добування мисливських тварин, затвердженого наказом Міністерства аграрної політики та продовольства України № 549 від 17.10.2011, – ліцензія це документ суворої звітності, який дає право на добування однієї особини тварини певного виду, що зазначена в ньому [9]. Таким чином, за рівних умов та кількості плата за спеціальне використання білок (у разі коли їх добування не пов'язане з веденням мисливського господарства) значно вища, ніж у мисливських угіддях.

Існує також проблема з цільовим використанням коштів, отриманих із зборів і платежів за користування природними ресурсами. Так, питома вага доходів від податків, зборів та платежів за користування природними ресурсами (і об'єктами тваринного світу зокрема) в структурі загальних доходів бюджету на 2020 рік становить досить значну частину 5,04%, тоді як витрати на охорону навколишнього середовища лише 0,69% [3].

Бюджетні доходи від податків, зборів та платежів за користування природними ресурсами значно перевищують витрати на охорону навколишнього середовища. Така ситуація свідчить про нецільове використання фінансових ресурсів, одержуваних від екологічних податків і платежів, оскільки зазначені кошти спрямовуються на цілі, не пов'язані з охороною навколишнього середовища та забезпеченням екологічної безпеки країни.

Не менш важливу роль у забезпеченні ефективності законодавства відіграє принцип стимулювання користувачів щодо належного використання природних ресурсів, їх відтворення та охорони. Виражається він в юридичному закріпленні як сукупності економічних заходів стимулювання за належне виконання суб'єктами своїх прав та обов'язків, так і у застосуванні санкцій за порушення екологічних вимог і законодавства. В.М. Хобта та О.Ю. Руднева такі стимули розподіляють на матеріальну зацікавленість (позитивні стимули і негативні) та дисциплінарну відповідальність [13, с. 183].

З прийняттям Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» у ньому одразу був передбачений окремий розділ, присвячений економічному механізму забезпечення охорони навколишнього природного середовища (ст. 48). При цьому статтею 37 зазначеного закону прямо вказано, що охорона тваринного світу забезпечується шляхом стимулювання діяльності, спрямованої на охорону, раціональне використання і відтворення тваринного світу. Незважаючи на наведене, в частині регулювання цього

питання Закон України «Про тваринний світ» використовує лише відсылку норму, за якою стимулювання працівників уповноважених органів виконавчої влади, громадських інспекторів, посадових осіб підприємств, установ та організацій, які здійснюють охорону, використання і відтворення тваринного світу, здійснюється відповідно до Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» та інших законодавчих актів у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України (ст. 62).

Таким чином, у прийнятому значно пізніше Законі України «Про тваринний світ» хоча й наголошено на вагомій ролі стимулювання для забезпечення охорони тваринного світу, фактично не розроблено реального механізму для ефективного використання економічних стимулів. Крім того, як вбачається з назви та змісту ст. 62, а також приналежності її до розділу VI Закону «Контроль у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу», звужується коло суб'єктів, на яких поширюється її дія, зокрема, не враховано таку важливу категорію, як власники об'єктів тваринного світу.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Основними складовими компонентами ефективності законодавства, що досліджені у статті, є: якість; відповідність змісту правових норм сучасним умовам суспільного життя; досягнутий результат – рівень врегульованості відносин у галузі охорони, використання і відтворення об'єктів тваринного світу; узгодженість правових норм, відсутність між ними протиріч та прогалин. За результатами проведеного дослідження можна стверджувати, що сучасне фауністичне законодавство не відповідає усім зазначеним критеріям в повному обсязі.

Так, серед основних недоліків, які притаманні системі платежів, що наразі склалася, вважаємо за необхідне виділити такі: розмір платежів непорівнянний з реальним збитком, що наноситься стану, умовам та середовищу існування тварин; платежі не створюють джерел цільового та гарантованого фінансування заходів з подолання зниження відтворюючої здатності та виникнення загрози знищення тварин, оскільки зібрані кошти надходять до бюджетів різних рівнів і можуть витратитися на різні цілі; неточність нарахування суми платежів, оскільки на цей час фауністичне законодавство не містить ні поняття лімітів використання об'єктів тваринного світу), ні визначених критеріїв для встановлення лімітів.

Також потребують перегляду ставки за спеціальне використання об'єктів тваринного світу (плата за ліцензії, а також за видачу посвідчень мисливця та щорічних контрольних карток обліку добутої дичини і порушень правил полювання). Тому є доцільним переглянути документи щодо справляння зборів за здійснення мисливства та рибальства, а також вартості видачі ліцензій на добування мисливських тварин з метою приведення їх у відповідність сучасним економічним реаліям, цінній політиці та усунення колізійності норм.

Крім того, наразі виникла ситуація, яка свідчить про нецільове використання фінансових ресурсів, одержуваних від екологічних податків і платежів, оскільки зазначені кошти спрямовуються на цілі, не пов'язані з охороною навколишнього середовища та забезпеченням екологічної безпеки країни. Наведене викликає необхідність перегляду процедури розподілу бюджетних коштів, а також закріплення надійного правового механізму контролю за здійсненням останнього, що надалі сприятиме забезпеченню ефективності та досягненню цілей фауністичного законодавства України.

За результатами дослідження також видається необхідним окремо закріпити на законодавчому рівні положення відносно економічного стимулювання з урахуванням особливостей фауністичних правовідносин. Відповідну норму «Стимулювання в системі охорони та використання об'єктів тваринного світу» пропонується розмістити в Розділі IV – «Охорона тваринного світу», оскільки додавання окремого розділу по аналогії з Законом України «Про охорону навколишнього природного середовища» з огляду на більш обмежене коло правовідносин в цьому разі не є виправданим.

Список використаних джерел:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови/ уклад, і голов. ред. В.Т. Бусел. Ірпінь : Перун, 2007. 1736 с.
2. Державний веб-портал бюджету для громадян. URL: <https://openbudget.gov.ua/national-budget/incomes>.
3. Дідух В. Р. Економічні механізми реалізації державної екологічної політики. *Державне будівництво*. 2008. № 1. С. 1–10. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2008_1_15.
4. Дубіна Н.А., Турута О.В. Проблеми ефективності законодавства України. *Право і Безпека*, 2015. № 2. С. 23–27.
5. Коваль А.А. Причини і наслідки недотримання вимог юридичної техніки формування кримінально-процесуальних норм. *Право і Безпека*, 2010. № 5 (37). С. 179–185. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Pib_2010_5_43.pdf.
6. Нагаева О.С., Шапарев Н.Я. Система платежів за природні ресурси для устойчивого розвитку сировинної території. *Вестник Сибирского государственного аэрокосмического университета им. акад. М. Ф. Решетнева*, 2009. Вып. 2 (23). С. 324–327.
7. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI. *Відомості Верховної Ради України*, 2011, № 13-14, № 15-16, № 17, ст. 112.

8. Про затвердження Вартості ліцензій на добування мисливських тварин у мисливських угіддях України: Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України № 179 від 16.05.2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/123-96-%D0%BF>.

9. Про затвердження Положення про правила проведення полювань, поводження із зброєю та порядок видачі ліцензій на добування мисливських тварин: Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України №549 від 17.10.2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1211-11>.

10. Про затвердження Тимчасового порядку справляння плати за спеціальне використання диких тварин: Постанова КМУ №123 від 25.1996 року (у редакції від 24.12.2019 р.) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/123-96-%D0%BF>.

11. Про тваринний світ : Закон України від 13.12.2001 № 2894-III. *Голос України*. 2002. 16 січ. (№9)

12. Про Червону книгу України : Закон України від 07.02.2002 року № 3055-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. №10. Стор. 135. Ст. 462.

13. Руднева О.Ю., Хобта В.М. Напрямки формування ефективного організаційно-економічного механізму екологічного управління. *Наукові праці Донецького національного технічного університету*. Серія економічна. Донецьк, ДонНТУ, 2009. Вип. 37–3. С. 178–185.

14. Рыженков А.Я. Принцип платности природопользования в праве. *Вестн. Волгогр. гос. ун-та. Сер. 5, Юриспруд.* 2014. № 2 (23), С. 37–42

15. Сухоруков А.І., Харазішвілі Ю.М. Теоретико-методологічний підхід до інтегральної оцінки та регулювання рівня екологічної безпеки держави. *Банківська справа*. 2011. № 4. С. 13–32.

16. Тимченко Г.В. Ефективність законодавства як форми права. *Вісник Запорізького національного університету*. Юридичні науки, 2013. № 4. С. 36–42

17. Швиданенко Г.О. Розвиток підприємства на еколого-економічних засадах. Монографія. Київ : КНЕУ, 2017. 184 с.

18. Яременко О.М. Економічна природа платежів за користування природними ресурсами. *Формування ринкових відносин в Україні*, 2014. № 2. С. 28–32.